

tán a kicsiket nem számoljuk”, a négy gyerekjegy helyett csak kettőt veszünk, a két legkisebb ingyen, „csőpostán” jár fürdőzni.

Későn, 14 évesen a Medve-tóban tanulok meg úszni, attól kezdve az „ajánlott fürdési idő” kifejezés semmilyen jelentéssel nem bír számomra. A sós víz csípi és gyógyítja a sebeket, a bőr alatti láthatatlanokat is. A tó hatalmas, nagyobb, mint az óceánok vize, nem térben, időben végtelen. Akkor még úgy éreztem, az ember csak úszik benne és biztonságban van, hiszen délután meg holnap meg holnapután, és ha lejárt az idei nyaralás, akkor jövőre is visszatér majd ugyanide. Mindig ugyanebbe a nyárba, ugyanebbe a napsütésbe, mindig ugyanígy lehet majd lebegni a vízen, heverni a naptól felforrósodott deszkán, hallgatni, ahogy egyetlen dallammá olvadnak össze a strand hangjai. „Open up your eyes.”

TEMESVÁR – TIMIȘOARA – TEMESWAR

Csutak István

A VÁROS, AHOVA HÍVLAK

*Mottó: „aki Budát elfoglalta, az csak egy várost kapott, aki azonban Temesvárt bódította meg, az egész országot nyert.”
(Henrik Ottendorf: Von Wien auff Temeswar, 1663)*

Magyar királyi székhely volt, Hunyadi János székhelye volt, először esik el, „...magas tornyokkal és nagy templomokkal van teli, egészen csodaszerű”, másodszer esik el, regionális fejlesztési projekt központja, Románia legurbánusabb városa, ipari parkot kap, vízi úton keresztül rákapcsolódik Közép-Európa hajózható útvonalaira, a Habsburg Birodalom első, teljes egészében közművesített városa, kórházat épít, amikor Bécsnek még nincs, Bécs és Budapest után, állandó színházi társulatot tart, elsőként kap közvilágítást, bemutatja a *Varázsfüvolát*, *Appendixet* ad a tudománynak, elsőként alapít nyilvános kölcsönkönyvtárat, elsőként vezeti be Közép-Európában a himlő elleni oltást, Strauss-koncertet szervez a sörgárban, betiltja

a magyar „cégtáblákat s feliratokat”, Kiss Ernő, Klapka György, Fiala János szülővárosa, elsőként vezeti be az utcai gázvilágítást, lóvasúttal kezdi a közszállítást, filharmóniai társaságot alapít, villamos városi vasutat üzemeltet, olasz kávékirályt ad a világnak, műszaki egyetemet alapítana, „Începe activitatea Școlii Politehnice” – mégis műszaki egyetemet alapít, Románia első elektronikus számítógépének szülővárosa.

Magyar királyi székhely volt

Károly Róbert, az első magyar Anjou király 1315-ben a királyi székhelyet Temesvárra költözteti. Megfelelő királyi palota építését és az akkor létező földvár átalakítását is tervbe kellett vennie. A király szabad költözködést és védelmet biztosított a külföldi kereskedőknek és iparosoknak. A királyi udvar 1323-ban költözött Temesvárról Visegrádra.

Hunyadi János székhelye volt

Hunyadi bővíti és megerősíti Temes várát. A templomok, épületek, utcák, melyek azelőtt a váron kívül, az ún. váraljában állottak, most mind bekerültek a vár belsejébe. Temesvár 1446 és 1458 között Hunyadi János székhelye volt.

Először esik el

1552. július 27-én Temesvár török kézre került, a győztes törökök a várkapitányt, Losonczy Istvánt kivégezték. Százötven évig török fennhatóság alatt marad Temesvár. Tinódi Lantos Sebestyén az ostrom után három héttel megénekeli a hős tetteit: *Az vég Temesvárrban Losonczi István haláláról.*

„...magas tornyokkal és nagy templomokkal van teli, egészen csodaszerű”
– írta volt a török hódoltság idején egy krónikás, 1606 körül.

Másodszor esik el

1716. október 13-án az Eugen von Savoya herceg vezette hadak, az osztrák császár nevében beveszik Temesvárt. Ezúttal a város 150 évre osztrák fennhatóság alá kerül.

Regionális fejlesztési projekt központja

Gróf Mercy Claudius Florimund lovassági tábornok, az Eugen von Savoya által kinevezett kormányzó regionális fejlesztési projektet („Szerény tervezet a temesi bánság korszerűsítésének megszervezésére”) nyújt be 1717-ben a bécsi udvarnak. A kormányzó 1725-ben külön gyárépítő intézót nevezett ki azért, hogy a kijelölt területen tervezzék meg és a fölmerülő szükségletek sorrendje szerint építsen gyárakat.

Románia legurbánusabb városa

A legtöbb régi várossal ellentétben, Temesvár átgondoltan a belvárostól (óvárostól) távolodó széles utak és parkok mentén fejlődött. A különböző városrészek eléggé nagy távolságra voltak egymástól ahhoz, hogy összekapcsolásuk megtervezhető legyen.

Ipari parkot kap

1725 és 1733 között felépül a Gyárváros: posztógyár, állami bőrgyár, abagyár, harisnyagyár, selyemgyár, arany- és ezüsfonal- és paszománygyár, szeggyártó hámor, lőpor- és salétromgyár, kelmefestő-műhely, papírmalom, szappanosműhely, olajsajtó és kalapgyár.

Vízi úton keresztül rákapcsolódik Közép-Európa hajózható útvonalaira

Mercy 1724-től indította meg a Temesköz nagyszabású mocsárlecsapolási munkálatait. A csatorna áruforgalma 1937–1938-ban évi 250 000 tonna. 1944-ben 50 000 utas közlekedett a csatornán. A kiszáradt mocsarak helyén virágzó földművelés honosodott meg, a terményt és az állatokat uszályok szállították a Tiszán és a Dunán.

A Habsburg Birodalom első, teljes egészében közművesített városa

1725-ben Temesvár lesz a teljes Habsburg Birodalom első olyan városa, amelynek saját csatornázási és szennyvízelvezetési rendszere van.

Kórházat épít, amikor Bécsnek még nincs

1745-ben, 24 évvel Bécs és 34 évvel Budapest előtt, felépül az ország első városi kórháza. 1886-ban alapítják Magyarország első mentőállomását.

Bécs és Budapest után állandó színházi társulatot tart

1753-ban, Bécs és Budapest után Temesváron harmadikként a Birodalomban megalakul az állandó színházi társulat.

Elsőként kap közvilágítást

1760-ban a Habsburg Monarchiában először Temesváron gyúlnak ki az utcai lámpák. Száz lámpával világították meg az utcákat. A kijelölt házakon vastölcséreket alkalmaztak, és azokban helyezték el a lámpákat. A szappanosok délelőttönként faggyúval megtöltötték a lámpákat, és a háztulajdonosok kötelessége volt azokat a szappanosoktól délben elhozatni.

Bemutatja a Varázsfüvolát

1796-ban, öt évvel a bécsi bemutató után Temesváron színre viszik Mozart *Varázsfüvoláját*.

Appendixet ad a tudománynak

Bolyai János katonai építész-mérnöként Temesváron eltöltött évei alatt (1823–1826) fogalmazta meg és foglalta össze egységes rendszerbe az abszolút geometria alapjait. Gauss 1832-ben ezt írta Bolyai János munkássá-

gáról: „...nagyon örvendek, hogy éppen régi jó barátom fia az, aki engem olyan csodálatos módon megelőzte.”

A Monarchiában elsőként alapít nyilvános kölcsönkönyvtárat

1815-ben Temesváron – Klapka József, a tábornok édesapjának polgármestersége idején – megnyitják a publikumnak az első nyilvános kölcsönkönyvtárat

Elsőként vezeti be Közép-Európában a himlő elleni oltást

1819-ben Temesváron vezetik be Közép-Európában először a himlő elleni oltást.

A későbbi kolerajárványokban, a város lakosságához viszonyítva, az elpusztultak száma jelentős, ám arányait tekintve eltörpül az ország többi térségéhez képest. A helytartó tanács szigorú „orvos-rendőri” intézkedéseket foganatosítva fékezte meg a járványt.

Strauss-koncertet szervez a sörgyárban

1847-ben Temesváron, az 1718-ben alakult sörgyár területén megrendezik az első, Bécsen kívüli Johann Strauss-koncertet.

Betiltja a magyar „cégtáblákat s feliratokat”

1849 augusztusában, az osztrák katonai parancsnokság falragaszokon tette közzé, hogy „...magyar cégtáblákat s feliratokat alkalmazni ezentúl tilos; a meglevőket pedig rögtön el kell távolítani és némettel fölcserélni...” Az iskolákból a magyar nyelvet kitiltották. A tiltást részlegesen 1874-ben enyhítette az akkori polgármester Franz Steiner, úgy, hogy az elemi iskolákban a tantárgyak magyar nyelven is „magyaráztassanak”.

Kiss Ernő, Klapka György, Fiala János szülővárosa

Temesváron született Kiss Ernő (1799) honvéd tábornok, aradi vértanú.

Temesváron született Klapka György (1820) a Komáromot védő honvéd tábornok, hadügyminiszter.

Temesváron született (1822) Fiala János. Ezredesi rangban vett részt a magyar szabadságharcban. Amerikába emigrált, ahol részt vett a polgárháborúban. Jeles kartográfusként ő készítette el Missouri állam első térképét.

Elsőként vezeti be az utcai gázvilágítást

1855-ben, a Monarchiában először Temesváron indul be az utcai gázvilágítás.

Lóvasúttal kezdi a közszállítást

Küttel Károly, a kiegyezés utáni első polgármester állt az élén a polgárokból alakult társaságnak, mely 1869-ben helyezi üzembe a lóvasutat.

Filharmóniai társaságot alapít

Temesváron 1871-ben alakul meg a filharmóniai társaság.

Elsőként a kontinensen villamos közvilágítást vezet be

Temesváron 1884. november 1. óta van villamos közvilágítás. Török János polgármester kezdeményezte a bécsi „Anglo Austrian Brush Electrical Company Limited” ajánlatának elfogadását. A város 1893-ban megvásárolta az angolok villanytelepét.

Villamos városi vasutat üzemeltet

Az 1899 óta üzemelő villamosok 1910-ben 6 652 571 utast szállítottak.

Olasz kávékirályt ad a világnak

1892-ben, Temesváron született Illy Ferenc – Francesco Illy, a vákuumos csomagolású kávé és hamisítatlan olasz kávé-expresszó feltalálója.

Műszaki egyetemet alapítana

1906 novemberében Telbisz Károly, Temesvár akkori polgármestere javaslatot nyújt be a városi tanácshoz a Temesvári Műszaki Egyetem beindításáról. A beindítani kívánt műszaki egyetem Magyarországon a második lett volna a Budapesti Műszaki Egyetem (1782) után.

1912-ben a temesvári polgármesteri hivatal egy új indítványt terjeszt elő a Temesvári Műszaki Egyetem beindításáról. Két éven át nem jött Budapestről válasz.

„Începe activitatea Şcolii Politehnice” – mégis műszaki egyetemet alapít

A temesváriak 1920 novemberében elérik, hogy a Temesvári „Politehnica” Főiskola (a Şcoala Politehnică din Timișoara, Ecole Polytechnique, a francia tradíciók szerint) megnyitja kapuit. Az alapító okirat egy királyi rendelet.

Románia első elektronikus számítógépének szülővárosa

1960-ban helyezik üzembe az első romániai számítógépet. A MECIPT (Maşina Electronică de Calcul a Institutului Politehnic din Timișoara) tervezői és építői: Wilhelm Löwenfeld és Josef Kaufmann. A MECIPT1 egyik első felhasználói szoftvere, a Domokos Erika által készített angol-román fordítóprogram volt.